

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”**

**SOFIA UNIVERSITY
ST. KLIMENT OHRIDSKI**

Факултет по класически и нови филологии
Катедра „Англицистика и американистика”

Николега Росенова Стойкова

АВТОРЕФЕРАТ

към дисертационен труд на тема:

**Compound Phonology across Languages:
Influence of L2 prominence patterns on L1 production and perception
(The case of English and Bulgarian N+N constructions)**

**Фонология на сложните съществителни имена в различните езици:
Влияние на акцентните структури на чуждия език върху продукцията
и перцепцията в родния език (при конструкции от вида същ. име +
същ. име в английския и българския език)**

за придобиване на образователна и научна степен „доктор”

професионално направление 2.1 Филология

научна специалност „Германски езици” – Фонетика и фонология – английски език

Научен ръководител: доц. д-р Снежина Любозарова Димитрова

София

2021 г.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на катедра „Англицистика и американистика” при Факултета по класически и нови филологии на Софийски университет „Св. Климент Охридски” от 12.01.2021 г.

Дисертационният труд е написан на английски език и се състои от въведение, шест глави, заключение, библиография и пет приложения. Обемът му е 210 страници, от които 15 страници библиография, включваща 147 заглавия.

Съдържание

Благодарности	5
Глава първа: Въведение	6
Глава втора: Ударение акцент и изтъкнатост. Ударение в сложни съществителни имена. Междуетиков обмен	11
Ударение, акцент и изтъкнатост в английския език	18
Ударението в българския език	12
Някои експериментални изследвания върху ударението и изтъкнатостта по отношение на английския и на българския език	13
Фонология на сложните съществителни имена (компонитите) в различните езици: ударение в сложни съществителни имена в английския и в българския език	15
Някои експериментални изследвания върху ударението в композити в английския и в българския език	16
Въздействие на чуждия език върху продукцията на родния език	17
Глава трета: Корпус	18
Фонология на заемките	18
Създаване на корпус	18
Глава четвърта: Експеримент I: Продукция	20
Глава пета: Експеримент II: Перцепция	23
Глава шеста: Анализи на перцептивните експерименти	26
Глава седма: Резултати и обсъждане	29
Възрастни говорители	29
Млади говорители	30
Възрастни и млади говорители	31
Оценки на оценителите и речниците	34
Глава осма: Заключение	35
Цитирана литература в автореферата	38
Приносни моменти	42
Списък с публикации	43

БЛАГОДАРНОСТИ

Писането на дисертацията бе важен процес от академичното ми развитие и не мога да продължа нататък без да изразя най-искрените си благодарности на хората, които ме насърчиха да поема по този път и които бяха до мен по време на целия процес.

На първо място, бих искала да благодаря на семейството си, които винаги бяха до мен и ми оказваха безусловна подкрепа.

Искам да изкажа най-искрени благодарности на доц. д-р Снежина Димитрова и на доц. д-р Александра Багашева за подкрепата, насоките, добрите думи и съвети, както и за търпението им.

Огромни благодарности и на проф. Бистра Андреева за безценната ѝ помощ при изучаването на петия ми чужд език, наречен „Статистика“.

Милион благодарности на тримата ми колеги: доц. д-р Георги Жечев, д-р Владимир Вълв и д-р Георги Димитров за готовността им да участват в един от експериментите. Благодаря ви за отделеното време и усилия.

Също така, бих искала да благодаря на колегите си от Катедрата по англицистика и американистика и на екипа от British and American Studies Resource Centre – Катя Жикова, Христина Христова и Цветелина Станева за непрестанната подкрепа и вяра в мен. Разбира се, не мога да пропусна да благодаря и на всички участници в проведените научни експерименти.

И накрая, но не на последно място, бих искала да благодаря на всичките си приятели за търпението, за обичта им и за това, че постоянно ми даваха кураж и не спираха да вярват в мен.

ГЛАВА ПЪРВА

Въведение

Въпреки че продукцията и перцепцията на ударение са били обект на редица изследвания в последните години, липсата на достатъчно съпоставителни разработки е налице. Алтман (2006) и Арчибалд (1992, 1993) са едни от малкото учени, които са допринесли за изследването на междуезиковия пренос на фонологични аспекти от родния към чуждия език особено що се отнася до продукцията и перцепцията на ударение. От друга страна обаче, отново е налице недостиг на литература по отношение на въпроса за продукцията и перцепцията на ударение в сложни думи в съпоставителен план. Целта на настоящия дисертационен труд е именно тази: да изследва продукцията и перцепцията на ударение от българи, които знаят, и от българи, които не знаят английски език. Изборът на тема на изследването се обуславя от недостига на емпирични изследвания в областта, посветени на продукцията и перцепцията на ударение от българи и в частност, на продукцията и перцепцията им на сложни съществителни имена от типа съществително име + съществително име.

В английския език един от критериите, за който се твърди, че е от значение при разграничаването на сложни съществителни имена от именни фрази, е именно ударението (Хаспелмат 2002: 157). Ако следваме тези твърдения, може спокойно да приемем, че ако в дадена английска конструкция има само едно ударение, което пада върху първия ѝ съставен елемент, и съответно го прави по-изтъкнат, то тогава тази конструкция представлява сложно съществително име. Този критерий е доста красноречив и предоставя поле за точен анализ на структури, като например „APPLE pit” и „apple PIE”. Този акцентен модел с ударение, което пада върху левия елемент, е най-често срещаният за конструкциите от вида същ. име + същ. име в английския език.

Както в английския, така и в българския език, а още повече и в съпоставителен план, са оскъдни емпиричните изследвания в областта на акцентните модели на сложни съществителни имена със структура същ. име + същ. име. Плаг (2006) и Кунтер (2011) са измежду малкото изследователи, посветили трудове на английското ударение в сложните съществителни имена с

такава структура. Доколкото ни е известно обаче, до момента на приключване на настоящия труд не съществуват изследвания, в които да се разглеждат и изучават перцепцията и продукцията на акцентни модели в английски конструкции от вида същ. име + същ. име от говорители, чийто майчин език не е английският, по-специално от българи. Също така, съпоставителното изследване на ударението в английски, заети от английски, както и в родни, сложни думи със структура същ. име + същ. име представлява бяло поле както в родното, така и в световното езикознание. В родното езикознание липсват и емпирични изследвания върху ударението в сходни родноезикови конструкции.

Обект на изследване на настоящия дисертационен труд е ударението в определен модел сложни съществителни имена, по-специално със структура същ. име + същ. име, от три вида:

- конструкции от вида същ. име + същ. име на български език
- конструкции от вида същ. име + същ. име на английски език
- заемки от английски език, които представляват конструкции от вида същ. име + същ. име.

Предмет на изследването са продукцията и перцепцията на ударение в този тип сложни съществителни имена. В частност, интересуваме се от това какви акцентни модели използват при произнасянето на гореспоменатите сложни съществителни имена българи, които знаят (са изучавали) английски език, и българи, които не знаят (не са изучавали) английски език.

Целта на изследването е да се дадат отговори на три основни въпроса:

- Какви акцентни модели използват български говорители при продукцията си на родни конструкции от типа същ. име + същ. име?
- Какви акцентни модели използват българи, изучаващи английски език, при продукцията си на английски конструкции от типа същ. име + същ. име?
- Какви акцентни модели използват българи, независимо от това дали знаят или не знаят английски език, при продукцията си на заети от английски език конструкции от типа същ. име + същ. име?

Хипотезите ни са следните:

- Всички говорители българи ще следват акцентния модел на родните български конструкции от типа същ. име + същ. име независимо от това дали знаят или не знаят английски език.

- Българските говорители, които знаят английски език, няма да изпитват проблеми по отношение на продукцията на ударение в заетите от английски в български език конструкции от типа същ. име + същ. име.
- Българските говорители, които не знаят английски език, ще изпитват проблеми по отношение на продукцията на ударение в заетите от английски в български език конструкции от типа същ. име + същ. име.

Теоретична и методологична рамка на изследването:

Дисертационният труд приема теоретичен модел, съгласно който ударението и изтъкнатостта се разглеждат като синоними, а сложните съществителни имена се разглеждат от неутрална гледна точка като „конструкции“. Тук следва да се отбележи, че не се следва моделът на конструкционната граматика. Терминът „конструкция“ се използва като неутрален поради спорния статус на сложните съществителни имена и фразите в английския език (compounds vs. phrases). Аргументи за съответния избор на последователна терминология са посочени във втора глава на дисертацията, в съответните раздели.

Проведени са два експеримента, изследващи продукцията, и два експеримента, изследващи перцепцията. Те са взаимно свързани и разглеждат различните аспекти на ударението в различните видове конструкции.

Статистическият анализ се основава на прилагането на линеен смесен модел (вид регресионен модел). В този тип анализ се вземат предвид както зависими, така и независими и производни фактори.

Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от въведение, една теоретична част, пет емпирични части, заключение, библиография и пет приложения. Обемът му е 210 страници, от които 15 страници библиография, включваща 147 заглавия.

Във **въведението** се представя мотивацията на изследването на явленията ударение в конструкции от типа същ. име + същ. име от три вида, определя се обхвата на изследването, поставят се изследователските въпроси и хипотези и се прави кратко резюме на съдържанието на отделните глави от дисертационния труд.

Във **втора глава** се предоставя кратък обзор на релевантната литература и се разглеждат въпроси, които са от съществено значение за разбирането на по-нататъшните анализи. Следва да се отбележи, че подборът на теоретичните разработки в никакъв случай не претендира за изчерпателност предвид широкия обхват на темата „ударение“. В същата глава се определя понятийният апарат, като се представят определения на термините „ударение“, „акцент“, „изтъкнатост“, „сложна дума“ и „конструкция“ в английския и в българския език, както и се обосновава изборът на подходяща терминология за по-нататъшно използване в дисертацията. Предмет на тази глава са също така и представянето на акцентните модели в конструкции от типа същ. име + същ. име в английския и в българския език, кратка справка на експерименталните изследвания в областта на ударението от последните години, както и резюме на най-актуалните научни изследвания в областта на междуезиковия пренос в полето на фонетиката и фонологията.

В **трета глава** се отделя известно внимание на фонологията на заемките в българския език, както и се описва процесът по изграждане на необходимия корпус за целите на провеждане на експериментите, изследващи продукцията. Подробно е обоснован изборът на съответните конструкции от типа същ. име + същ. име от различните три вида.

В **четвърта глава** се очертава методологичната рамка и се предоставят подробности относно двата експеримента, изследващи продукцията, а именно методите, материалите, участниците, местата на провеждане и процедурите.

В **пета глава** се предоставя информация относно перцептивните експерименти: метод, оценители, материали и процедури.

В **шеста глава** се представят извършените статистически анализи върху перцептивния експеримент и се дава кратка обосновка защо са взети предвид само данните от единия от двата проведени такива експерименти.

В **седма глава** се обсъждат резултатите от предоставените преди това в шеста глава данни. Те първо се обсъждат по групи говорители, тъй като стимулите за едната група са с един повече, а след това резултатите на групите се обсъждат заедно, като се вземат предвид общите им стимули. В допълнение, в тази глава се предоставя и дистрибуционен анализ на произнесените от говорителите акцентни модели, които се различават от акцентните модели, показани в речниците.

В **заключението**, или в **осма глава**, се представят цялостното обсъждане и заключителните бележки по отношение на най-важните резултати и констатации от проведените емпирични изследвания. Освен това се посочват и насоки за бъдещи научни разработки в областта, както и се предоставя кратко резюме на приносите на дисертационния труд, един от които е именно фактът, че това е първото междуезиково изследване на продукцията и перцепцията на ударение в три вида конструкции от типа същ. име + същ. име от българи, които знаят, и от българи, които не знаят английски език.

ГЛАВА ВТОРА

Ударение, акцент и изтъкнатост. Ударение в сложни съществителни имена. Междуетиков обмен

2.1 Ударение, акцент и изтъкнатост в английския език

В първия раздел от настоящата глава се прави кратък хронологичен преглед на някои от най-известните определения на трите термина. Наред с това се посочват разликите в употребата им от различни автори, както и се обосновава изборът на два от термините, които по-нататък в дисертацията се използват като синоними.

И трите термина: ударение, акцент и изтъкнатост са разглеждани многократно от редица учени – както заедно, така и по отделно, но до ден днешен си остава предизвикателство да се избере кой точно да се използва, защото, например каквото за едни е ударение, други разглеждат като акцент, а трети като изтъкнатост. Това размиване на границите в трактовките и взаимозаменяемата употреба на някои от термините изискват по-внимателен и задълбочен прочит, както и показване на колкото е възможно повече различни възгледи, за да може да се направи информиран и добре подплатен избор на подходящия за целите на текущото изследване термин.

От опита за кратко хронологично представяне на термина ударение следва да се отчете обособяването на четири основни гледни точки, а именно 1) тези, които се основават на перцепция, 2) тези, които се основават на продукция, 3) тези, които го разглеждат като подобно на диференциален признак, и 4) тези, които разглеждат ударението като свързано с ритъма. Също така в раздела е посочено как автори като Даниъл Джоунс и Питър Роуч въпреки че правят разлика между ударение и изтъкнатост, в някои случаи ги използват като взаимозаменяеми. Според Кингдън ударението допринася за изтъкнатостта, а Болинджър и Роуч ги разглеждат като еквиваленти. Съгласно изложените в раздела гледни точки акцент е терминът, който се използва, за да се покрие само един аспект, а именно изтъкнатостта на височината, и използването му като синоним на ударение не се счита за подходящо в

настоящата работа. Още повече, едно от другите значения на лексемата „акцент“ се отнася до начина, по който говори дадено лице (английски акцент, български акцент, руски акцент). Ударението се отнася до относителната изтъкнатост, с която дадена сричка е изговорена, чрез използването на различни акустични параметри, като например по-голяма продължителност, по-голям интензитет и нередуцирани спектрални характеристики. То се различава от акцента, който обхваща прозодичната фраза, и който се характеризира с промяна на височината. Ударението е явление на продукцията, а изтъкнатостта на перцепцията, което прави и двете явления взаимно свързани. Тъй като до момента на изготвяне на дисертационния труд не ми бе известно наличието на неутрален термин, избрах да използвам термините „ударение“ и „изтъкнатост“ като синоними. Решението бе взето с оглед на трудността да се прокара ясна граница между двата термина, както и поради факта, че и двата се отнасят до подчертаването на определени срички в думите. Следва да се отбележи също така, че изтъкнатостта се разглежда само на ниво дума, а не на ниво фраза (фразово акцентуване).

В заключение на казаното в раздела, както изтъкнатостта, така и ударението ще се разглеждат от гледните точки на продукцията и перцепцията, особено с оглед на фокуса на настоящото изследване, а именно на продукцията и перцепцията на ударение/изтъкнатост в конструкции от вида същ. име + същ. име от говорители, чийто майчин език е българският.

2.2 Ударението в българския език

Във втори раздел на втора глава се разглежда въпросът за ударението в българския език. По отношение на терминологичния апарат, на български език като синоними се използват термините „ударение“ и „лексикално акцентуване“/“словно ударение“. В името на последователността обаче, ние ще се придържаме към използването на само един от тях, а именно на неутралния такъв - „ударение“.

Както в предния раздел, така и в настоящия се прави кратък преглед на някои от определенията за ударение от различни автори. Според ван дер Хулст (1999: 426, 457-458) българското ударение е неопределено и нечувствително към тежестта на сричката (“unbounded weight-insensitive”), а английското е

чувствително към количеството, с пределни трохаични стъпки („quantity-sensitive with bounded, trochaic feet”). Българското ударение също така е свободно и представлява неразделна част от морфологичния строеж на дадена дума. За най-изчерпателно ние смятаме определението за ударение, дадено от Бояджиев и колектив в Граматиката на българския съвременен книжовен език (1998: 171-176), те надграждат гледните точки на предшествениците си и го виждат комплексно като:

- динамично
- свободно
- морфологично обусловено
- силно централизиращо
- качествено
- главно и второстепенно.

Що се отнася до функциите му, авторите са на мнение, че то има смислоразличителна (словоразличителна и формообразуваща) функция (Граматика 1998: 177-178).

2.3 Някои експериментални изследвания върху ударението и изтъкнатостта по отношение на английския и на българския език

С напредъка на технологиите все повече и повече изследвания имат за цел да определят акустичните параметри на ударението. То, наред с изтъкнатостта, е било предмет на редица проучвания през последните близо седемдесет години. Тъй като фокусът на дисертацията е поставен върху английския и българския език, в раздела е представена сбита извадка на монументалните изследвания, проведени и за двата езика, както и са цитирани някои съпоставителни такива.

Част от експериментите за английския език са проведени от Денис Фрай (1955, 1958, 1965), чиито цели са да изследва фонетичното естество на ударението и да определи кой от акустичните параметри (височина, продължителност, гръмкост или тембър) е от най-голямо значение за перцепцията на ударението/изтъкнатостта. От резултатите става ясно, че за разлика от гръмкостта, продължителността и промените във височината оказват огромно въздействие върху перцепцията на изтъкнатостта. Адамс и Мънроу

(1978) изследват в съпоставителен план акустичните параметри на ударението по отношение на тяхната продукция и перцепция както от говорители, чийто майчин език е австралийският английски, така и от говорители с майчини езици, които принадлежат към азиатската група. От резултатите се вижда, че най-често използваният параметър е бил продължителността, а най-рядко използваният такъв е бил амплитудата. Открити са разлики и при поставянето на ударение от двете групи говорители, но тази вариативност не се е оказала от значение. Важно откритие обаче е това, че перцепцията на говорителите с различен майчин език от австралийския английски е повлияна от акцентните модели на родните им езици, или с две думи се наблюдава езиково въздействие от страна на родния върху чуждия език (Адамс и Мънроу 1978: 154). Още няколко важни съпоставителни изследвания този път между английски и холандски показват, че продължителността е акустичният параметър, който е от най-голямо значение за ударението, а качеството и интензитета заемат последното по важност място (Слуитер 1995, Слуитер и ван Хювен 1996).

Наличните изследвания върху акустичните параметри на българското ударение са няколко. Едно от тях е с автори Тилков и Мишева (1978: 84) и в него те докладват, че най-отчетливият и важен акустичен параметър на българското ударение е интензитетът, гласните в ударените срички са с около 36 % по-дълги от тези в неударените, както и че интензитетът е по-голям при ударените гласни в случаите, в които те се намират в начална позиция, или когато са част от затворена сричка. Резултатите на Димитрова (1998), която изследва перцепцията и акустичните параметри на ударението в английския и българския, обаче са различни. Те показват, че за ударението в българския език максималната височина на основния тон и амплитудата са от най-голямо значение. Що се отнася до английския, като най-важни параметри от резултатите са изведени продължителността и основния тон.

2.4 Фонология на сложните съществителни имена (композитите) в различните езици: ударение в сложни съществителни имена в английския и в българския език

2.4.1 Композитите в английския език

В първия подраздел на тази част от дисертационния труд се разглежда същността на сложните съществителни имена в английския език и става ясно, че даването на еднозначно и единно определение на това що е то “compound” (композит) е трудоемка задача, върху която са посветили трудове редица учени. Тъй като в целите на дисертацията не е заложено да се изследват всички определения за композит в английския език или да се предлагат нови такива, се цитират само няколко, за да се покаже, че заради спорния статус на термина, би било най-удачно да се използва неутрален такъв, с който да бъдат назовавани тези словосъчетания. В случая става дума за по-обширния термин „конструкция“.

Според Плаг (2003: 144-145) конструкциите от вида същ. име + същ. име са най-често срещаните в английския език и принадлежат към класа на номиналните композити (при които опората е същ. име, а другият елемент е същ. име, прил. име или глагол). В раздела е отделено и внимание на размитата граница между композит и фраза в английския език, по-специално по отношение на номиналните словосъчетания (Олсън 2000, Гийгрих 2004, Бауер 1998, Щекауер и колектив 2007, Бел 2012). В края на дискусията в раздела се обосновава изборът на терминология за следващите части на дисертацията, а именно „конструкции от вида същ. име + същ. име“.

В подраздела „Ударение в английските конструкции от вида същ. име + същ. име“ се разглеждат някои основополагащи трудове, които дават насоки за характера и позицията на ударението в този вид конструкции и се стига до заключението, че най-често срещаният акцентен модел е този, при който ударението пада върху левия елемент от конструкцията.

2.4.2 Композитите в българския език

В настоящия раздел се споменава, че композицията е атипичен за българския език словообразователен процес, както и че продуктивността му не е огромна (Радева 2007: 57). Що се отнася до конструкциите от вида същ. име + същ. име, езиковедите от областта на българското словообразуване споделят мнението, че те са възникнали под въздействието на английския език през последните повече от двадесет години (Радева 2007, Багашева 2016). Както при даването на определение за композитите в английския език, така и в българския език са налице известно количество различни гледни точки. Цитирани и обсъдени са някои от тях и като заключение на раздела се стига до решението да се използва неутралният термин „конструкция“, за да се избегнат спорни моменти и да се гарантира спазването на последователността по отношение на избора на терминология.

Ударението в българските конструкции от вида същ. име + същ. име се обсъжда в подраздела озаглавен **„Ударение в българските конструкции от вида същ. име + същ. име“**. Накратко, цитират се правилата, описани в два от томове на „Съвременната граматика на българския книжовен език“ – т. 1 „Фонетика“ и т. 2 „Морфология“ (Бояджиев и колектив 1993: 97, Бояджиев и колектив 1998: 198-200). Накратко, ударението в българските конструкции от вида същ. име + същ. име обикновено е само едно и пада върху втория (десния елемент).

2.5 Някои експериментални изследвания върху ударението в композити в английския и в българския език

В този раздел се цитират някои от най-релевантните изследвания в областта на ударението в английските композити. За английския език това са проучванията на Фарнетани, Торсело, Кози (1988), Плаг (2006), Плаг, Кунтер, Лапе (2007), Плаг и Кунтер (2010), Кунтер (2010). Тази област на изследване е значително незастъпена в българския език, тъй като съществуват само няколко такива проучвания, едно от които е на Бистра Поповска (2020). Като цяло, експерименталните изследвания на ударение в българския език са рядкост, от което произтича и необходимостта от повече работа в тази област.

2.6 Въздействие на чуждия език върху продукцията на родния език

Както бе посочено по-рано, въздействието на английския върху българския език по отношение на словообразователния процес композиция е доказано и прието от редица специалисти в областта. В този случай става дума за пренос на езикови структури от един език в друг (английски конструкции в българския език). Областта на чуждоезиков пренос по отношение на прозодични аспекти обаче е неизследвана и представлява поле, което се нуждае от значителен принос.

В този раздел се обсъжда междуезиковият пренос на прозодични аспекти, като се споменава, че посоката роден език → чужд език е тази, която е получила значително повече внимание в научната литература и се разглеждат двама от авторите, чиито трудове са от особено значение в областта (Арчибалд 1992, 1993, Алтман 2006). Що се отнася до обратната посока на пренос, а именно от чуждия към родния език на учащите, налице са само няколко научни разработки по темата, но нито една от тях не е позиционирана в областта на ударението. Налице е обаче едно изследване от последните няколко години, в което фокусът е именно върху преноса на прозодични аспекти от чуждия към родния език на говорителите, и в което се обсъждат английски заемки в чешкия език, които са конструкции от вида същ. име + същ. име (Дубйеда 2018). Подобни изследвания на продукцията и перцепцията на такива конструкции в българския език не са налице и това представлява една от причините, които вдъхновиха настоящото научно изследване.

В заключение, разделът приключва с представяне на основните хипотези и задачи на дисертацията.

ГЛАВА ТРЕТА

Корпус

3.1 Фонология на заемките

В първия раздел на трета глава накратко се обсъжда заемаването на лексикални единици от един език в друг като един от продуктивните процеси на съвременното словообразуване в българския език. Най-съществената част в това кратко изложение е отредена на процеса по адаптиране на заемките в езика приемник и по-специално на фонетичната адаптация на заемките. Когато става въпрос за ударение, по време на този процес или се запазва оригиналният акцентен модел на думата такъв, какъвто е в езика източник, или акцентният модел се променя, за да е в съответствие с фонетичните и фонологичните правила на езика приемник. Посочват се примери и причини за запазването или промяната на акцентния модел на заетите лексеми и се изтъква фактът, че липсват ясно установени правила и механизми, които да се следват при фонетичната адаптация на ударението.

3.2 Създаване на корпус

В този раздел се описва методологията за изграждане на корпуса, съдържащ единиците за изпитване, необходими за създаване на основната част от експеримента за продукция. Тъй като целта е да се изследват три типа конструкции от вида същ. име + същ. име, следва да се направят три различни списъка с конструкции, а именно:

- заети от английски език конструкции от вида същ. име + същ. име (BOR)
- английски конструкции от вида същ. име + същ. име (EN)
- български конструкции от вида същ. име + същ. име (BGTRAD).

Поради споменатите в предния раздел проблеми по отношение на определяне на механизма на работа на фонетичната адаптация на заемки във връзка с ударението, за достоверни източници бяха определени няколко

речника, в които бе посочен съответният акцентен модел на думите. Използваните речници бяха пет български и два английски, като в повечето от българските бяха отчетени значителни разминавания по отношение на представянето на акцентните модели за някои от заетите думи.

Като три подраздела, носещи наименованията на съответния списък с конструкции, в настоящия раздел са предоставени списъците, в които се съдържат единиците за изпитване. Също така е налице и кратко обсъждане на подробностите относно сричковия строеж и акцентения модел на избраните думи, подредбата им и източниците откъдето са ексцерпирани. Важно е да се отбележи, че наред с другото са изтъкнати и подробно описани предизвикателствата, възникнали по време на процеса на изграждане на корпуса.

За по-голяма прегледност и яснота крайните варианти на списъците са предоставени в приложение 3 от дисертационния труд.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Експеримент I: Продукция

В уводната част на настоящата глава се поставят основните въпроси, на които трябва да се даде отговор в дисертационния труд, а в следващите раздели се прави подробно описание на първия проведен експеримент. Те ще бъдат представени накратко по-долу.

Експериментът бе проведен с две групи участници, чиято задача бе в рамките на самостоятелни сесии да прочетат изречения, които бяха представени върху екран (таблет или лаптоп). Първата група се състоеше от участници, които знаят (са изучавали), а втората група от които не знаят (не са изучавали) английски език. Единиците за изпитване представляваха конструкции от вида същ. име + същ. име, внедрени в изречения, които бяха разделени в три отделни PowerPoint презентации. Всяка презентация съдържаше различни стимули:

- първата се състоеше от 25 изречения, в които се съдържаха английски конструкции от вида същ. име + същ. име (А)
- втората се състоеше от 25 изречения, в които се съдържаха заети от английски конструкции от вида същ. име + същ. име (В)
- третата се състоеше от 25 изречения, в които се съдържаха български конструкции от вида същ. име + същ. име (С).

Всъщност, заетите от английски език конструкции представляваха еквивалентите на английските думи от първата презентация, за да може да има съпоставителен елемент и да се изследва продукцията на ударение от българи, които знаят английски език, на двата типа думи, а именно английски и техните заети в български език еквиваленти. Целта на използването на три различни презентации бе да се избегне доколкото е възможно изчитането на стимулите като „списък за пазаруване“. Общият брой на единиците за изпитване, съответно изречения в трите презентации, бе 75.

Структурата на изреченията бе „Той повтори „конструкция от вида същ. име + същ. име“ и “He repeated “N+N construction”. Броят на сричките на матрицата на изреченията и в двата езика беше един и същи (4) с оглед да се избегне евентуално въздействие от страна на ритъма и/или продължителността.

Също така, единиците за изпитване бяха поставени в края на изречението, тъй като в крайна изреченска позиция се очаква думата да получи нуклеарно ударение, т.е. се очаква да се произнесе с обичайния си акцентен модел. По този начин върху акцентния модел на дадената конструкция не се очаква въздействие от никакви други фактори.

Презентациите за двете групи от участници бяха различни. За групата, съставена от говорители, които знаят английски език, налице бяха три презентации, като всяка от тях беше изготвена съответно в шест варианта: A1, B1, C1, A2, B2, C2, A3, B3, C3, A4, B4, C4, A5, B5, C5, A6, B6, C6. Поредността на изреченията във всеки вариант беше различна, като това бе от съществено значение при презентации А и В. Освен това, за всеки от участниците бе осигурена различна подредба на презентациите, например за Говорител 1 A1B1C1, за Говорител 2 B2C2A2, за Говорител 3 C3A3B3, за Говорител 4 B4A4C4, за Говорител 5 A5C5B5, за Говорител 6 C6B6A6, като този ред се повтаряше на всеки шестима участници.

Що се отнася до втората група участници, а именно тези без познания по английски език, стимулите бяха идентични с тези за предходната група, единствено с разликата, че за вторите не бяха включени презентациите с думи на английски език. Вариантите на презентациите за тази група бяха следните: B1C1, B2C2, B3C3, B4C4, B5C5, B6C6, като както при първите, и тук имаше различна последователност на представяне за различните участници, например: B1C1 за говорител 1, C2B2 за говорител 2, B3C3 за говорител 3 и т.н.

Участниците в експеримента бяха разделени на две групи:

- 1) млади говорители (между 19-22 г.) с роден език български, които са изучавали английски като чужд език,
- и
- 2) възрастни говорители (между 50-62 г.) с роден език български, които не са изучавали английски като чужд език.

Във всяка група участниците бяха двадесет, като половото разделение беше следното: 11 момичета и 9 момчета в групата на младите говорители и 10 жени и 10 мъже в групата на възрастните говорители. По-подробна разбивка по отношение на социологическите данни, като например възраст и място на пребиваване, е представена в два от разделите на текущата глава в дисертационния труд.

В раздела, посветен на естеството на провеждане на експериментите, се споменава, че експериментите за продукцията са два за двете групи участници и са проведени в различни дни и на различни местоположения. Експериментът за групата на младите говорители е проведен в два последователни дни в гр. София, а експериментът за другата група е проведен в рамките на един ден в гр. Пазарджик.

При всеки от експериментите участниците се явяваха един по един и им бяха давани документ, с който се изисква съгласието им за участие, както и устни инструкции за провеждането на експеримента. Целите и задачите бяха запазени в тайна, за да се избегне сугестиране. Единствената разлика по отношение на провеждането на експериментите бе в това, че за целите на показване на PowerPoint презентациите в първия експеримент бе използван таблет, а във втория – ноутбук. Всеки участник трябваше да изчете изреченията от всяка презентация, всяко от което бе позиционирано на отделен слайд, и можеше да чете и да сменя слайдовете с каквото темпо пожелае. След края на всяка презентация таблетът/лаптопът бе подаван на провеждащия експеримента, за да може да бъде заредена следващата презентация.

Важно е да се отбележи, че за целите за защита на личните данни на участниците в експериментите всички записани звукови файлове бяха наименувани по определен начин, чрез специално за целта „кодиране“. Всичко това бе с цел да се запази самоличността на участващите в тайна, както и да се избегне каквото и да е притеснение от тяхна страна.

ГЛАВА ПЕТА

Експеримент II: Перцепция

След провеждане на двата експеримента за продукция, бяха проведени съответно и двата перцептивни експеримента. В пета глава се предоставя кратко въведение в същността на главата, което представлява и първия ѝ раздел.

Първият перцептивен експеримент е описан подробно във втория раздел на едноименната глава в дисертационния труд. В него участват двама оценители, които имат опит в преподаването на английска фонетика. Задачата им бе да изслушат абсолютно всички записи от двата експеримента за продукция и да отбележат сричките, които чуват като изтъкнати. За целта бе позволено използването на подходящ софтуер за възпроизвеждане на звукови файлове. Необходимото оборудване бе тиха стая и изправен личен настолен компютър или лаптоп. Използването на слушалки не бе задължителен елемент.

Важно е да се отбележи, че въз основа на предварително договаряне между двамата оценители, с оглед да се избегне наличието на прекомерна вариативност в резултатите, за целите на настоящия експеримент не се прави разграничение между главно и второстепенно ударение. Въпреки това, то представлява огромен интерес и ще представлява обект на изследване в други, по-нататъшни проучвания и разработки.

Тъй като всеки от участниците разполагаше с различен ред на показване на презентациите, а двете групи имаха различен брой презентации (три за младите и две за възрастните говорители), на оценителите бяха предоставени файлове със съответния ред на презентиране на изреченията за всички варианти и за всички говорители. По този начин процесът по маркиране на изтъкнатите срички бе улеснен.

Задачата на двамата оценители бе да изслушат съответните записи и да отбележат елементът/елементите от конструкциите, които чуват като по-изтъкнати. Начините на отбелязване бяха няколко – с отметка, с подчертаване, с ограждане или със задраскване. Бе позволено записите да бъдат изслушвани по няколко пъти. В случаите, когато оценителят се колебае за изтъкнатостта на даден елемент, трябваше да бъдат отбелязвани с въпросителен знак под или над

съответния елемент. Това бе от съществено значение, тъй като тези конструкции представляват основата на втория перцептивен експеримент.

След изслушването на всички записи, данните и от двамата оценители трябваше да бъдат цифровизирани и сравнени, за да се състави списък на тези елементи, за които те не са на едно мнение. Работата бе извършена ръчно в работна книга в Excel, а повече подробности относно информацията в нея са представени в раздел 5.2 от дисертацията.

В раздел 5.3 се предоставя подробно описание на втория проведен перцептивен експеримент, в който вземат участие трима специалисти по фонетика. До всички бе изпратен комплект с файлове, съдържащ:

- инструкции за работа
- файловете с разширение .wav на всички продукции на ударение/изтъкнатост, за които оценител 1 и оценител 2 не са на едно мнение
- списъците, в които се съдържат изреченията с внедрените в тях конструкции, за трите различни презентации и техните варианти, като за още по-голямо улеснение на оценителите звуковите и съответните им текстови файлове бяха наименувани по един и същи начин.

От изключително значение е да се отбележи, че на тримата оценители бяха изпратени целите звукови файлове с 25 изречения в презентация, а не бяха изпратени изрязани само онези изречения с конструкции, за които оценител 1 и оценител 2 не са на едно мнение по отношение на изтъкнатостта на елементите. Това бе с оглед да се избегне даването на напътствия относно това какво точно да търсят и очакват оценителите, както и да се види дали оценките на оценители 1 и 2 в действителност съвпадат. Означаването на изтъкнатия/те елемент/и от конструкциите беше идентично с това в първия перцептивен експеримент. Също така, отново бе спазена уговорката да не се прави разграничение между главно и второстепенно ударение. На тримата оценители не бяха възложени стриктни срокове за изпълнение на задачата, тъй като трудът им бе изцяло доброволен. За нито един от проведените експерименти (за продукция и перцепция) не бе налице материално възнаграждение за участниците поради липсата на финансиране за проекта.

ГЛАВА ШЕСТА

Анализ на перцептивните експерименти

6.1 Перцептивен експеримент 1

Оценките, дадени от първите двама оценители в рамките на перцептивен експеримент 1, бяха обект на статистически анализ, извършен с помощта на специален за целта статистически софтуер – JMP (САС 2019). Общият брой на записаните отговори на оценителите бе 4996: 2498 единици за изпитване х двама оценители. Като първа стъпка бе извършен анализ на степента на съгласие между оценителите. От всички 2498 единици за изпитване оценките по отношение на най-изтъкнатата сричка бяха идентични в 2372 случая (95 %). Броят на единиците, в които е констатирана липса на съгласие между двамата оценители, е 126 (5%). Индексът за измерване на степента на съгласие между оценителите показва $k = 0.94$, което според класификацията на Флайс, Левин, Пайк (2003), представлява почти перфектна степен на съгласие. Също така, този резултат бе потвърден и от р-величината ($p < 0.0001$), която показва, че изчисленият индекс k е сигнификантен и различен от нула.

Що се отнася до разпределението на реализираните и оценени единици за изпитване по групи, данните са показани в двете таблици (6.1 и 6.2) по-долу:

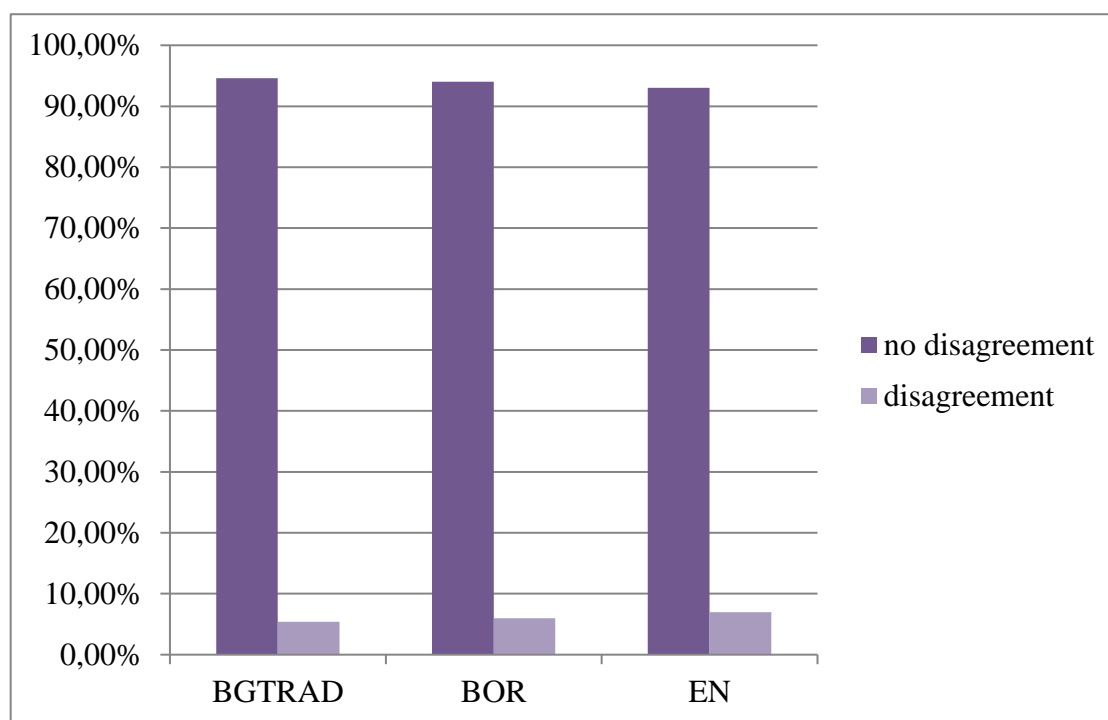
<u>Млади говорители: 20</u>		
	<u>Пол</u>	
<u>Презентация</u>	<u>11 Ж</u>	<u>9 М</u>
BGTRAD	254	218
BOR	261	216
EN	246	213
<u>Общ брой реализирани единици за изпитване по пол:</u>	761	647
<u>Общ брой реализирани единици:</u>	1408	

6.1 Млади говорители

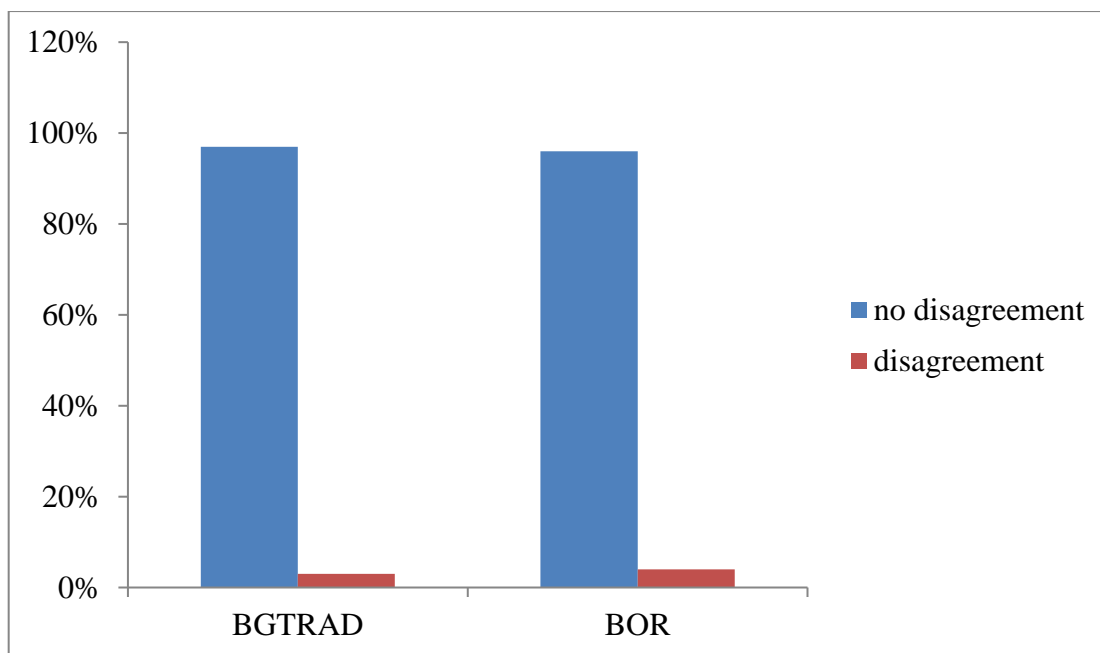
<u>Възрастни говорители: 20</u>		
	<u>Пол</u>	
<u>Презентация</u>	<u>10 Ж</u>	<u>10 М</u>
BGTRAD	243	242
BOR	233	246
<u>Общ брой реализирани единици за изпитване по пол:</u>	476	488
<u>Общ брой реализирани единици:</u>	964	

6.2 Възрастни говорители

Степента на съгласие (no disagreement) между двамата оценители по отношение на реализациите на групата от млади говорители от гледна точка на презентациите, съдържащи трите типа конструкции от вида същ. име + същ. име, е показана във фигура 6.1, а по отношение на реализациите на групата от възрастни говорители – съответно във фигура 6.2:

6.1 Степен на съгласие по презентации, млади говорители

6.2 Степен на съгласие по презентации, възрастни говорители

От данните и фигурите става ясно, че поради високата степен на съгласие между оценител 1 и оценител 2, може спокойно да се разчита на оценките им за провеждане на следващите анализи.

6.2 Перцептивен експеримент 2

Както за оценките на първите двама оценители бе проведен анализ за измерване на степента на съгласие между тях, така същият анализ бе извършен и по отношение на оценките, дадени от останалите трима оценители. Тук обаче бяха извършени два анализа: първият бе въз основата на всички 599 изпратени на тримата говорители единици за изпитване, а вторият беше извършен въз основа само на единиците за изпитване, за които оценител 1 и оценител 2 не бяха достигнали съгласие (126). Подробно описание на анализите е представено в едноименния раздел в дисертационния труд. Тук само ще посочим, че след извършване на двата анализа за измерване на степента на съгласие за перцептивен експеримент 2 и след сравнение с резултатите от анализа за перцептивен експеримент 1, бе достигнато заключението, че за целите на настоящия експеримент би било най-удачно и надеждно да се вземат предвид само оценките от първия перцептивен експеримент поради по-високата степен на съгласие между оценителите ($k = 94$).

ГЛАВА СЕДМА

Резултати и обсъждане

С оглед на факта, че в експеримента взеха участие две групи говорители, които имаха различен брой стимули, първо се извършват анализи по отделно, а след това се извършва общ за двете групи анализ, в който са взети предвид само стимулите, които са идентични за двете групи.

7.1 Възрастни говорители

За групата от възрастни говорители бяха извършени статистически анализи въз основа на линейни смесени модели. Те представляват разширен модел на простите линейни модели, в който има както зависими, така и независими и произволни фактори. Реализациите на ударени срички бяха маркирани с „1“, а на неударени с „0“. За целите на настоящия и на всички следващи анализи „съгласие“ се определя като степента на съгласие между оценител 1 и оценител 2, „субект“ като съответния говорител, „дума“ като конструкция от вида същ. име + същ. име, съответната ѝ структура и акцентен модел, „презентация“ като различните типове конструкции от вида същ. име + същ. име (EN, BGTRAD, BOR) и „пол“ като м/ж. Линейните смесени модели, изчислени за случаите, в които оценките на оценител 1 и оценител 2 показват съгласие, имаха:

- СЪГЛАСИЕ за зависим фактор,
- СУБЕКТ и ДУМА за произволни фактори,
- Както и ПРЕЗЕНТАЦИЯ, ПОЛ и тяхната интеракция ПРЕЗЕНТАЦИЯ*ПОЛ за независими фактори.

Подробно обсъждане на резултатите и анализа е представено в раздел 6.1 от дисертационния труд, а тук ще покажем само съкратен негов вариант. Резултатите от проведените статистически анализи показват, че за групата от възрастни говорители само ПОЛ и ПРЕЗЕНТАЦИЯ са значими фактори (ПОЛ $F [1, 17.95] = 5.1, p < 0.05$, ПРЕЗЕНТАЦИЯ $F [1, 48.12] = 34.31, p < 0.001$) и имат значим ефект. Продукциите на изтъкнатост от говорителите от мъжки пол показват по-голяма степен на съгласие от страна на оценителите (75 %) в сравнение с продукциите на говорителите от женски пол (65 %). Това означава,

че говорителите от мъжки пол са по-последователни по отношение на продукцията на ударение/изтъкнатост, а по-ниския процент на съгласие при жените е показател за повече вариативност в реализациите им.

Що се отнася до втория фактор от значение, а именно ПРЕЗЕНТАЦИЯ, резултатите показват, че независимо от пола, възрастните говорители не показват твърде голяма степен на вариативност по отношение на реализациите си на български конструкции от вида същ. име + същ. име – степента на съгласие е 86 %. Това означава, че говорителите са показали по-голяма увереност в продукциите си, както и че поставянето на ударение в съответните единици за изпитване не ги е затруднило. Картината обаче се сменя драстично при получените резултати за презентацията, съдържаща заети от английски конструкции от вида същ. име + същ. име. Степента на съгласие от страна на оценителите за тази презентация е 54 % и това е показател за огромна вариативност от страна на говорителите. Разликата в процентите за двете презентации е голяма, но същевременно очаквана, защото групата на възрастните говорители няма познания по английски език – а това е езикът, от който са заети съответните думи, които представляват трудност за тях. Резултатите от представянето на тази група говорители може да се интерпретират като отразяващи известни проблеми за тях по отношение на продукцията на изтъкнатост в заети от английски език конструкции. Също така, може да се смята, че тяхната липса на познания по английски език до известна степен би могла да оказва въздействие върху начина, по който те поставят ударение в дадените думи.

7.2 Млади говорители

Статистическите анализи, които бяха извършени за тази група говорители, бяха идентични с анализите направени по-рано за групата на възрастните говорители. Тъй като зависимите, независимите и произволните фактори са идентични със споменатите по-горе, ще се отправим директно към обсъждане на резултатите.

За разлика от резултатите на предишната група, за тази само един фактор се оказа значим – а именно ПРЕЗЕНТАЦИЯ (ПРЕЗЕНТАЦИЯ $F [2, 72] = 5.56, p < 0.01$). Презентациите на тази група говорители бяха три, тъй като това е

групата на говорителите, които знаят английски език, но резултатите показват статистически значими резултати при само от две от тях – BGTRAD и EN.

В 88 % от случаите е налице съгласие от страна на оценителите за продукциите на говорителите на единиците за изпитване от презентация BGTRAD. Този резултат е много близък до резултата на възрастните говорители за същата презентация, което потвърждава предположението ни, че говорителите считат за сравнително лесно да поставят ударение в родни български думи с познати акцентни модели. Що се отнася до продукцията на ударение в английските конструкции, резултатите са красноречиви и показват значителни проблеми за българските говорители да възпроизведат думи с нероден акцентен модел. Степента на съгласие между оценителите за единиците в тази презентация е 54 %, което е невисоко постижение. То показва изключително много вариативност и несигурност от страна на говорителите. Тази констатация е в унисон с твърдението на Стойкова (2018), според което английското ударение представлява предизикателство за българите.

7.3 Възрастни и млади говорители

След провеждането на анализи по отделно за двете групи говорители, идва ред на последните такива, в които те бяха обхванати заедно и бяха взети предвид само общите и за двете групи стимули, а именно презентациите BGTRAD и BOR. Смесените линейни модели включваха:

- СЪГЛАСИЕ като зависим фактор
- СУБЕКТ и ДУМА като произволни фактори, както и
- ГРУПА, ПРЕЗЕНТАЦИЯ и ПОЛ като зависими фактори.

Общият брой анализирани елементи бе 1913, като от тях 949 бяха продукции на младите, а 964 на възрастните говорители. По отношение на полово разделение: 991 бяха реализациите на говорителите от женски пол, а 922 на говорителите от мъжки пол. От тях 515 са на младите, а 476 на по-възрастните дами, а 434 са реализациите на младите и 488 на възрастните господа. Резултатите от проведените линейни смесени модели показват, че факторите ГРУПА ($F [1, 36.15] = 25.84, p < 0.001$), ПРЕЗЕНТАЦИЯ ($F [1, 48.14] = 14.5, p < 0.01$), взаимодействието между ГРУПА*ПОЛ ($F [1, 36.15] = 6.18, p < 0.05$) и взаимодействието между ГРУПА*ПРЕЗЕНТАЦИЯ ($F [1, 1829] = 44, p < 0.001$) са със статистически значими стойности.

Накратко, резултатите показват, че по отношение на първия сигнификантен фактор – ГРУПА степента на съгласие между двамата оценители относно реализациите на изтъкнатост е по-висока за групата на младите говорители, които знаят английски език – 83 %. Процентите за възрастните говорители, които не знаят английски език, са само 70 % и това показва, че групата говорители, които знаят английски език, са по-последователни в продукциите си на изтъкнатост от другите говорители по отношение и на двете презентации и съответните конструкции в тях.

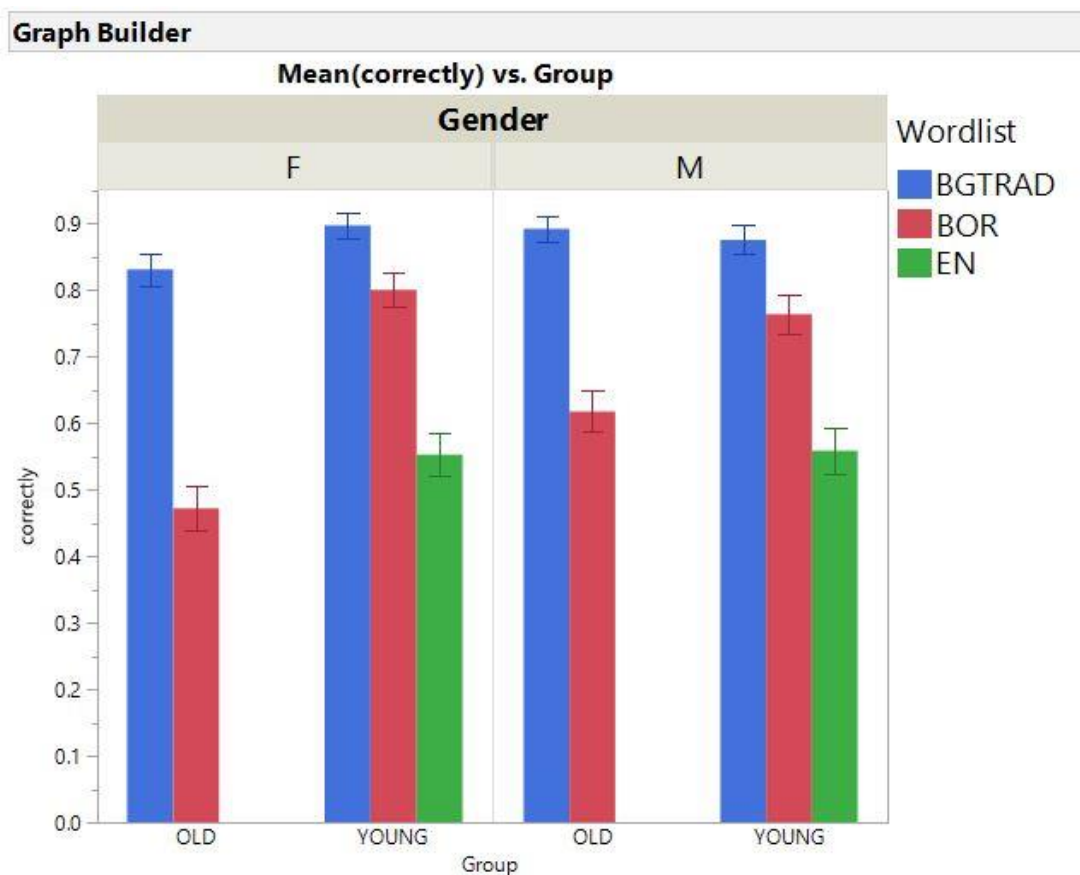
Що се отнася до втория значим фактор ПРЕЗЕНТАЦИЯ, резултатите показват, че по-висока степен на съгласие между оценителите относно реализациите на говорителите е получила презентацията с родни български думи (BGTRAD) – 87 % в сравнение с 66 % за презентацията със заетите от английски език конструкции. Тези цифри показват, че независимо от това дали знаят английски език или не, говорителите са по-последователни при продукцията на изтъкнатост в конструкции, които са част от лексикалния запас на родния им език, отколкото при заемки от чужд.

Данните за взаимодействията между ГРУПА*ПОЛ и ГРУПА*ПРЕЗЕНТАЦИЯ са следните:

- при ГРУПА*ПОЛ се наблюдават интересни резултати, а именно, че реализациите на младите говорители от женски пол имат най-висок процент на степен на съгласие – 84 %, следвани от младите говорители от мъжки пол с 82 %. Възрастните говорители от мъжки пол заемат трето място със 75 %, а възрастните говорители от женски пол са на последно място с 65 % степен на съгласие. От тези данни става ясно, че възрастните говорители от женски пол се различават от всички други говорители и имат най-малък процент на степен на съгласие за реализациите си на изтъкнатост. Това означава, че при тях се появява повече вариативност и тези акцентни модели са трудни за продукция.
- при ГРУПА*ПРЕЗЕНТАЦИЯ става ясно, че и при двете групи процентите на съгласие между оценителите за презентацията BGTRAD са доста високи (89 % за младите и 86 % за възрастните говорители), което означава малка вариативност

по отношение на тези единици. При другата презентация (BOR) обаче разликата в процентите между групите е значителна – 78 % степен на съгласие за реализациите на младите говорители и 55 % за възрастните говорители. Тези данни показват, че продукциите на младите говорители, които знаят английски език, са по-последователни и е доста вероятно тази последователност да се дължи точно на това, че те знаят езика, от който са заети дадените думи. За сметка на това, при възрастните говорители без познания по езика, откъдето са заети думите, се наблюдава повече вариативност и съответно по-ниска степен на съгласие.

Всичко, казано по-горе, е илюстрирано във фигура 7.1:

Each error bar is constructed using 1 standard error from the mean.

7.1. Резултати по пол, презентация и група.

7.3.1 Оценки на оценителите и речниците

В последния раздел на настоящата глава на дисертацията се разглежда друг важен аспект, а именно колко често реализациите на изтъкнатост, за които оценител 1 и оценител 2 са достигнали съгласие, отговарят на акцентните модели, които са показани в речниците, откъдето беше събран корпуса с единиците за изпитване. Подробните данни с фигури, таблици, обяснения и разбивки по пол, групи и думи са представени обширно в едноименния раздел от дисертацията, а тук ще разгледаме накратко само частта, в която се разглеждат общо реализациите на всички говорители на думите от презентациите BGTRAD и BOR (7.3.1.2.9. Old + Young speakers, Women + Men, Presentations BGTRAD + BOR).

В таблица 7.1 по-долу са показани реализациите на конструкциите от вида същ. име + същ. име за двете презентации BGTRAD и BOR, които се различават от стандарта (акцентния модел, показан в речника), и най-вече които са реализирани по различен начин от всички говорители, независимо от групата, към която те принадлежат. В таблицата с „0“ се означава неударена, а с „1“ – ударена сричка. Трите думи, при които е отчетена най-голяма вариативност при реализациите на всички говорители, са „кинорежисьор“, „бизнесмен“ и „бодигард“. Както се вижда от таблицата, колебанието в реализациите на говорителите е между поставянето на едно ранно или две ударения в дадените думи.

Презентация	Конструкция от типа същ. име + същ. име	Стандарт в речника	Реализации от млади и възрастни говорители
BGTRAD	кинорежисьор	00001	10000; 10001
BOR	бизнесмен	001	100; 101
BOR	бодигард	101	100; 110

7.1 Реализации: Млади говорители, възрастни говорители, BGTRAG, BOR

ГЛАВА ОСМА

Заклучение

Целта на настоящото изследване бе да отговори на следните въпроси:

- С какви акцентни модели българи с или без познания на английски език реализират родни български и заети от английски език конструкции от вида същ. име + същ. име?
- С какви акцентни модели българите, изучаващи английски език, реализират конструкции от вида същ. име + същ. име в техния чужд език (английски)?
- Има ли някакво въздействие от страна на акцентните модели от чуждия върху акцентните модели в родния език?
- Могат ли речниците да се считат за достоверен източник по отношение на показването на акцентни модели в тях?

Що се отнася до отговора на първата част на първия въпрос, накратко може да обобщим, че резултатите и на двете групи говорители по отношение на реализациите им на изтъкнатост в думите от презентацията BGTRAD показват 87 % степен на съгласие между оценителите. Тези данни показват, че независимо от познанията им по английски език, всички говорители от двете групи реализират думите основно с родните им акцентни модели без особени трудности и без да произвеждат голяма вариативност. В случаите, където се наблюдава такава обаче, резултатите показват предпочитания за поставянето на само едно ранно ударение в думи, където би трябвало да има две. В тази презентация примерите за това не са много, но са достатъчни да се отбележи тази тенденция и да се загатне за въздействие на чуждия върху родния език.

По отношение на отговора на втората част на въпроса, резултатите показват проблеми за говорителите да реализират ударение в заетите от английския език конструкции. Групата на говорителите без познания по английски език са получили 55 % степен на съгласие между оценителите, а групата с познания по английски език – 78 %. Това значи, че възрастните говорители реализират повече вариативност в продукциите си на изтъкнатост. Когато става въпрос за акцентните модели в речника и реализираните от говорителите акцентни модели, резултатите показват, че възрастните говорители се колебаят между

използването на едно и две ударения, а младите говорители отново показват предпочитания за едно ранно ударение, независимо от броя на сричките на заетата дума. Това представлява сравнително интересна констатация, защото показва абсолютно разминаване с показаното в речниците, както и разкрива тенденция младите говорители да използват само едно ударение както в родни, така и в заети от английски думи. Според мен тази тенденция се корени в наличието на познания по английски език на младите говорители, които извършват пренос в българския език на най-разпространения и най-обичайния акцентен модел за конструкциите от този вид в английския език, а именно едно ранно ударение (или ударение, което пада на левия елемент).

Друга много важна констатация, която бе направена по време на анализа на реализациите на изтъкнатост при английските конструкции от вида същ. име + същ. име, бе, че българите, които изучават английски език, изпитват затруднения при поставянето на ударение в тези конструкции. Резултатът от 54 % степен на съгласие между оценителите е показателен и за пореден път предпочитанията на говорителите са за само едно ранно ударение в дадените конструкции.

Що се отнася до отговора на последния въпрос, от третия раздел в седма глава става ясно, че българските речници запечатват само моментна снимка от динамиката на езика и не са най-акуратният източник по отношение на представянето на акцентните модели на заемките от английски език.

Настоящият дисертационен труд, разбира се, не представя цялостната картина. Някои от ограниченията му са, че (i) участниците са само от два региона на държавата, а именно София и Пазарджик и (ii) че броят на единиците за изпитване бе сравнително малък. Необходима е допълнителна и по-задълбочена работа, за да могат да се предложат по-смели твърдения и по-съществени резултати, които са получени от по-голям кръг от участници. Това би могло да стане чрез провеждането на повече експерименти за продукция, както и повече перцептивни експерименти, както и чрез извършването на акустични анализи. Друг аспект, който заслужава изследователско внимание, е поведението на български говорители по отношение на продукцията на изтъкнатост в конструкции, различни от вида същ. име + същ. име. Също така, би било интересно да се проведат такива изследвания и за влиянието на чуждия

върху родния език по отношение на други прозодични аспекти, или за други езици.

В заключение, настоящият проект изпълни целта си и допринесе за затвърждаване на тезата, че е налице забележимо въздействие от страна на чуждия върху родния език по отношение на акцентните модели. Един от основните приноси на дисертацията е, че тя представлява първото междуезиково изследване на продукцията и перцепцията на ударение в три вида конструкции от типа същ. име + същ. име от българи, които знаят, и от българи, които не знаят английски език.

Цитирана литература в автореферата

Адамс и Мънроу 1978: Adams, C. and R. R. Munro. "In search of the acoustic correlates of stress: fundamental frequency, amplitude and duration in the connected utterance of some native and non-native speakers of English". In *Phonetica* 35: 125–156. 1978.

АЛТМАН 2006: Altmann, H. *The Perception and Production of Second Language Stress: A Cross-Linguistic Experimental Study*. PhD Dissertation. University of Delaware. 2006.

Арчибалд 1992: Archibald, J. "Transfer of L1 Parameter Settings: Some empirical Evidence from Polish Metrics". In *Canadian Journal of Linguistics* 37(3):301-339. 1992.

Арчибалд 1993: Archibald, J. *Language Learnability and L2 Phonology*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. 1962.

Багашева 2016: Bagasheva, A. "On [N1N2] constructions and word-formation in Bulgarian". In Körtevélyessy, Lívia & Štekauer, Pavol & Valera, Salvador (eds.), *Word-formation across languages*, 1–28. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 2016.

Бауер 1998: Bauer, L. "When is a sequence of two nouns a compound in English?" In: *English Language and Linguistics* 2: 65–86. 1998.

Бел 2012: Bell, M. J. "The English noun-noun construct: a morphological and syntactic object". In: Angela Ralli, Geert Booij, Sergio Scalise and Athanasios Karasimos (eds.), *Proceedings of the 8th Mediterranean Morphology Meeting: Morphology and the Architecture of Grammar*. Patras, Greece: University of Patras, 59-91. 2012.

Гийгрик 2004: Giegerich, H. "Compound or phrase? English noun-plus-noun constructions and the stress criterion". In: *English Language and Linguistics* 8: 1–24. 2004.

Грамматика 1993: *Грамматика на СБКЕ*, т. II. Морфология. София, БАН. 1993.

Граматика 1998: *Граматика на СБКЕ*, т. I. Фонетика. Велико Търново, Абагар. 1998.

Димитрова 1998: Dimitrova, S. Perception and Acoustic Correlates of Stress in English and in Bulgarian. In *Contrastive Linguistics*, XXIII, № 1 – 2, 15 – 24. 1998.

Дубйеда 2018: Duběda, T. “N+N Borrowings from English: A New Stress Pattern in Czech?”. In: K. Klessa, J. Bachan, A. Wagner, M. Karpiński & D. Śledziński (eds.), *Proceedings of the 9th International Conference on Speech Prosody*, 90 – 93. 2018.

Кунтер 2010: Kunter, G. “Perception of prominence patterns in English nominal compounds”. In *Speech Prosody 2010* 102007, 1–4. 2010.

Кунтер 2011: Kunter, G. *Compound Stress in English. The Phonetics and Phonology of Prosodic Prominence*. Berlin: Walter de Gruyter. 2011.

Олсън 2000: Olsen, S. “Compounding and stress in English: A closer look at the boundary between morphology and syntax”. In: *Linguistische Berichte* 181: 55–69. 2000.

Поповска 2020: Поповска, Б. “Производна и перцепция на ударението в сложни думи и фрази в български език“. В *Славянски диалози* кн. 21:67-80). 2020.

Плаг 2003: Plag, I. *Word-Formation in English*. Cambridge: CUP. 2003.

Плаг 2006: Plag, I. “The variability of compound stress in English: Structural, semantic, and analogical factors:”. In *English Language and Linguistics* 10(01):143-172. DOI: [10.1017/S1360674306001821](https://doi.org/10.1017/S1360674306001821). 2006.

Плаг, Кунтер, Лапе 2007: Plag, I., G. Kunter, S. Lappe. “Testing Hypotheses About Compound stress Assignment in English: A Corpus-Based Investigation”. In *Linguistics and Linguistic Theory* 3(2):199-232. 2007.

Плаг и Кунтер 2010: Plag, I., G. Kunter. “Constituent Family Size and Compound Stress Assignment in English”. In Susan Olsen (ed.), *New Impulses in Word-Formation*, 349–382. Hamburg: Buske. 2010.

Радева 2007: Радева, В. *В света на думите. Структура и значение на производните думи*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2007.

САС 2019: "JMP," 14.0.0 ed. Cary (NC): SAS Institute. 2019.

Слуитер 1995: Sluijter, A. M. C. *Phonetic Correlates of Stress and Accent*, PhD dissertation, Dordrecht: HIL Dissertations 15. 1995.

Слуитер и ван Хювен 1996: Sluijter, A. M. C. & V. J. van Heuven. "Spectral balance as an acoustic correlate of linguistic stress". *Journal of the Acoustical Society of America*, 100 (4), Pt. 1, 2471-85. 1996.

Стойкова 2018: Stoykova, N. "English Stress – A Problem for Bulgarian Learners of English?", В: *Словото – идеи, идеали, утопии. Сборник с доклади от Девнадесетата национална конференция за студенти и докторанти, Пловдив, 2017 г.* Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 150-158. 2018.

Тилков и Мишева 1978: Тилков, Д., А. Мишева. Физически корелати и перцепция на словното ударение в българския език. *Slavica Pragensia XXI, Acta Universitatis Carolinae – Philologica*. кн. 3-5, с. 83-87. 1978.

Фарнетани, Торсело, Кози 1988: Farnetani, E., C. T. Torsello, P. Cosi. 'English compound versus non-compound noun phrases in discourse: An acoustic and perceptual study'. In: *Language and Speech* 31 : 157–80. 1988.

Флайс, Левин, Пайк 2003: Fleiss, J, B. Levin, & M. C. Paik. *Statistical methods for rates and proportions* (3rd ed.). Hoboken, NJ: Wiley. 2003.

Фрай 1955: Fry, D. B. "Duration and intensity as physical correlates of linguistic stress". In *Journal of the Acoustical Society of America* 27: 765–768. 1955.

Фрай 1958: Fry, D. B. "Experiments in the perception of stress". *Language and Speech* 1: 126–152. 1958.

Фрай 1965: Fry, D. B. "The dependence of stress judgments on vowel formant structure". In *Proc. Vith ICPHS*: 306--311, Basel: Karger. 1965.

Хаспелмат 2002: Haspelmath, M. *Understanding Morphology*. London: Arnold. 2002.

Хулст 1999: Hulst, H., B. Hendriks and J. Weijer. "7. A survey of word prosodic systems of European languages". In *Word Prosodic Systems in the Languages of*

Europe: 425–476. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
doi: <https://doi.org/10.1515/9783110197082.2.425>. 1999.

Щекауер, Цимерман, Грегова 2007: Štekauer, P., J. Zimmermann, R, Gregova.
“Stress in compounds: an experimental research”. In *Acta Linguistica Hungarica* 54,
№ 2, 193-215. 2007.

ОСНОВНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Дисертацията представлява първото българско изследване, посветено на продукцията и перцепцията на сложни съществителни имена от вида същ. име + същ. име в българския език от две групи българи: такива с и такива без познания по английски език.
2. Това е първото междуезиково изследване на продукцията и перцепцията на ударение в три вида конструкции от вида същ. име + същ. име, а именно:
 - английски
 - заети от английски език
 - български
3. Изследването включва два типа експерименти – за продукцията и перцепцията, като и двата са пилотни в областта на проучване на ударението в такъв вид конструкции в българския език.
4. Като цяло, дисертацията цели да допринесе към вече съществуващите трудове върху ударението в българския и в английския език, с което да разшири разбирането за комплексността и проблематиките му.

СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Стойкова 2018: Stoykova, N. “English Stress – A Problem for Bulgarian Learners of English?”, В: *Словото – идеи, идеали, утопии. Сборник с доклади от Деветнадесетата национална конференция за студенти и докторанти, Пловдив, 2017 г.* Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 150-158.
2. Стойкова 2018: Stoykova, N. “English Weak Forms – A Challenge for Bulgarian Learners of English? A Pedagogical Perspective”, *Philologia Journal*, volume: 16, 2018, Belgrade, pages: 99-106. <https://doi.org/10.18485/philologia.2018.16.16.7>
3. Стойкова 2020: Stoykova, N. „Чийзбургер, чийзбургер or чийзбургер? On stress again and its representation in dictionaries” В: Чакърлова, К. (ред.). *Словото на младите. Годишник на Национална научна конференция за студенти и докторанти, Пловдив*, брой 2. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 174-184. https://lib.uni-plovdiv.net/bitstream/handle/123456789/806/N.%20Stoikova_174%20%e2%80%93%20184.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Стойкова (под печат): Stoykova, N. „БАРкод, барКОД or БАРКОД? Bulgarian speakers and their production of stress”. (A paper presented online on 21st March 2020 at the Fifth Belgrade International Meeting of English Phoneticians (BIMEP 2020)).